

Kontrola myšlení jako cesta k astrálnímu zření

Rudolf Steiner

Berlín, 8. února 1904

Mnozí z těch, kdo slyšeli, co jsem uvedl já sám, a kdo si přečtou, co se v theosofických knihách udává jako prostředky vedoucí k tomu, aby člověk sám viděl, sám poznával a zřel to, o čem hovoří theosofie, si možná řeknou, že tyto prostředky - kontrola myšlenek, trpělivost a to, co jsem nazval touhou po svobodě - nevypadají na to, že by člověk jejich pomocí mohl skutečně dospět k takovýmto poznatkům.

Většina lidí má totiž úplně mylné představy. Myslí si, že k poznání vyšších světů musí stoupat pomocí nějakých zvláštních opatření, zvláštního duchovního tréninku. Mnozí si řeknou: Kolikrát už jsem jen zkoušel kontrolovat své myšlenky; kolikrát jsem zkoušel používat prostředky, které se tu uvádějí - a nedosáhl jsem vůbec ničeho. Tomu všemu skutečně rád věřím. Svým výkladem jsem také nechtěl vyvolat přesvědčení, že je nějak zvlášť obtížné ubírat se po cestě, na níž se dobereme vyšších poznatků, ani jsem nechtěl vyvolat přesvědčení, že to je - v tom smyslu, jak se mnozí domnívají - nějak zvlášť snadné. Ani jedno totiž v podstatě není správně. Chtěl bych se k tomu proto vyslovit poněkud podrobněji, zejména s ohledem na ty, kdo neustále namítají: Jak se mohu domnívat, že kontrolou myšlenek, trpělivostí atd. dospěji k tomu, co nazýváme člověkem zřícím v astrálním prostoru, v devachanu?

Lidé, kteří zastávají tento názor, mi připadají, jako by chtěli tvrdit: Je nepochopitelné, jak se mohou vlaky pohybovat, když nevidíme nic jiného než muže, který do stroje hází uhlí.

Jistě, ten muž dělá něco, co nemá naprosto žádnou podobnost s pohybem vlaku; a přesto svým topením vyrábí teplo, které vytváří páru, která vyvolává pohyb vlaku. Tento obraz jasně ukazuje něco, co probíhá i v duchovní oblasti. Budeme-li se skutečně snažit kontrolovat své myšlenky, bude mít činnost kontroly myšlenek podobný vztah k tomu, čeho se nakonec dosáhne, jako topič k lokomotivě rychlíku jedoucího řekněme z Petrohradu do Paříže.

Tento obraz si můžeme ještě dále vykreslit. Představte si, že ten muž bude pořád topit a topit, ale vzniklé teplo nechá unikat do okolí, že se tedy neudělá nic pro to, aby se přeměnilo v sílu pohybujiící vlakem: jak nekonečně mnoho síly se tu promrhá! A skutečně, lidé naší kultury - úplně stejně, jako se promrhává teplo, když se nechá unikat do okolí - promrhávají nekonečně mnoho síly, která se vyvíjí v našem myšlení a cítění. To, co se takto denně ztrácí a uniká do nepodstatná, by se dalo využít k dosažení přímých nadsmyslových poznatků. Potom bychom uskutečnili velmi rychlý vzestup ve vývoji, o jaký usiluje theosofické hnutí.

Dovolte mi, abych několika slovy vylíčil, jakým způsobem dochází k promrhávání těchto sil. Naše západní kultura je postavená na tom, že člověka nechává promrhávat nesmírné množství sil, prostě proto, že tady na Západě více než kdekoli jinde vytváříme myšlenky. Avšak skoro všechny tyto myšlenky jsou nekontrolované: nekontrolované ve svém vzniku, nekontrolované ve svém přenášení a nekontrolované ve svém dalším přijímání. Tak se ztrácejí, aniž by nás vedly k nějakému cíli poznání. Obtížnost v dosažení toho, co nazýváme kontrolou myšlení - třebaže je to dětinsky snadné, pokud o to vážně usilujeme - spočívá v tom, že se jí staví do cesty nekonečně mnoho předsudků. To bych chtěl ukázat na jednom konkrétním příkladu.

Budete se mnou souhlasit, když řeknu, že nesmírné množství myšlenek se dnes vynakládá na to, aby se zlepšily sociální poměry. Nesmírně mnoho se o tom přemýšlí. Ale pro někoho, kdo skutečně ví, protože to má v krvi, co to je kontrola myšlení, je všechna tato myšlenková síla z velké části promrhaná. [...]

Každý, kdo své myšlenky nedomyšlí do konce, kdo se nesnaží uvědomovat si ani myšlenku kontroly, kdo nemyslí na to, že ve chvíli, kdy se ve světě něco pomyslí, musí být myšlena i další myšlenka, která tu první doplňuje, kontroluje, ten své myšlenky nedokáže kontrolovat. Vždyť co to pomůže, když nějaký dobrodinec koná dobrodíní a nemyslí na to, odkud plynou peníze, které k tomu používá?

To není míněno jako výtko, neboť to závisí na našich poměrech. *Kontrola myšlenek* je lidem nesmírně ztěžována, protože takřka ani nemůžeme jinak než žít mezi miliony a miliony předsudků. Není snad skoro každý pojem, který máme, prostě předsudkem? Pokud se nesnažíme jasně si tyto předsudky uvědomovat, abychom se alespoň vnitřně osvobodili od světa předsudků, které do nás denně vstupují, pak není kontrola myšlení možná; není možné dospět ke skutečnému zření. Ti, kdo skutečně provádějí kontrolu myšlení a osvojí si schopnost zření, vědí, že kontrolou myšlení si člověk osvojuje to, co nazýváme astrálním a devachanským zřením. To je prostě zkušenost. Celý moderní život je postavený na tom, že lidem odvádí jejich myšlenkovou sílu; jako kdyby byla myšlenková síla zvenčí odváděna nějakým magnetem. Moderní život je zhoubou skutečně zřící síly. Chtěl bych uvést jeden významný příklad.

Před nějakým časem jsem mluvil s jedním spisovatelem, který je tady v Berlíně velmi vážený. Mluvil jsem o tom, jaké nesmírné množství síly, kterou by bylo možné použít pro lidstvo, se ztrácí kvůli *samolibosti*. Dosahu toho, co bylo řečeno, porozuměl tak málo, že odpověděl: Samolibí jsme přece všichni a to je také motivace k úspěchu! - Tito lidé vědí, že jsou samolibí až do krajnosti, vědí, že toho, co je v našem umění velkého a významného, lze také dosáhnout pod vlivem bouřlivých samolibostí. Avšak velká samolibost nemůže nikoho zniternit. Překonání samolibosti je pro toho, kdo o ně usiluje, stejně dětinsky snadné, jako je dětinsky snadné praktikovat kontrolu myšlení pro toho, kdo nechce zůstat vězet v předsudcích světa.

Vedle ctižádosti působí zlobně na schopnost zření i *zvědavost*. S jakou zvědavostí čtou lidé už v časných ranních hodinách noviny! Zvědavé chtění znát to, co se událo, je nutné překonat. Lidé nevěří, že zvědavost by mohla být tak nepříznivá pro schopnost zření; možná také nedovedou rozlišovat, jak se jeden nebo druhý člověk seznamuje se skutečnostmi. Někdo se s nimi seznamuje ne proto, že je zvědavý, ale protože je používá jako účinný nástroj. Nedělá to kvůli sobě, ale možná právě naopak, aby mohl zasáhnout, když je třeba pomoci lidem.

Abych uvedl ještě jeden příklad na vysvětlenou: vezměte si první věty ze „Světla na cestu“. Měly by sloužit ke školení zřivé síly a je neuvěřitelně snadné řídit se jimi:

1. Umrtni ctižádost.
2. Umrtni lásku k životu.
3. Umrtni touhu po blahu.

Tyto tři vlastnosti jsou hluboko zakořeněné v našem životě; ani ony však neumožňují rozvinutí schopnosti zření. A potom:

1. Působ stejně jako ti, kdo jsou ctižádostiví. Dbej života stejně jako ti, kdo ho milují. Buď šťasten stejně jako ten, kdo žije jen pro štěstí.

Člověk schopný zření se nestane nepoužitelným pro život. On pouze nemrhá silami; i to nejmenší staví do služeb svého vyššího působení. To se pro něj stává samozřejmostí.

Těmto čtyřem větám ve „Světle na cestu“ předchází celá řada podmínek:

Než může oko vidět, musí odvyknout slzám. Než může ucho slyšet, musí se zbavit citlivosti. Než před Mistry může promlouvat hlas, musí se odnaučit zraňovat. A než před nimi může stanout duše, musí krev jejího srdce nohy smáčet.

Musíme se postarat o to, aby naše činy, naše konání přinášelo plody, tak aby každému pomáhalo, aby podněcovalo k úsilí, protože to budou činy živoucí síly.

To všechno je takřka nemožné v naší kultuře, kde se každý domnívá, že může o všem *soudit*, že má právo považovat jedno za dobré a veliké a druhé zase za špatné. Naše kultura v důsledku toho nedospěje ani k prvnímu stupni na stezce vyššího poznání, ke stupni „havrana“. „Havran“ znamená v jazyce zasvěcených toho, kdo se zcela nezištně snaží nesoudit. Nemyslí se tím, že by otupil svůj vlastní úsudek, ale jen že se zdržuje soudů. „Havranem“ rozumíme toho, kdo si neříká, že nej důležitější je, co si on myslí o lidech a věcech, ale kdo si říká, že musí zjistit, co si o tom myslí druzí, že se musí ponořit do duše druhých a vybádat, co v nich žije. Jestliže to člověk dokáže, dospěl na první stupeň. Je to opět nesmírně snadné pro toho, kdo nežije v předsudcích, ale těžké pro toho, kdo žije v moderní kultuře a má se v ní zdržet kritizování.

„Havran“ je první stupeň perského Mithrova zasvěcení. Všichni vyšší zasvěcenci tímto stupněm prošli. Museli se nejprve dokázat pohroužit do každé duše. Museli rozumět tomu, proč nějaký člověk dělá tohle a proč dělá tamto. Rozhlédněte se po svém světě: jeden člověk dělá tohle a druhý zase tamto. Lidé mají sklon říkat: On udělal tohleto, to neměl dělat. - Záleží však na tom, abychom nehodnotili, proč nějaký člověk udělat to nebo ono. Čili ten, kdo chce uchopit svůj vnitřní život, musí prodělat život „havrana“. V každé duši musí bez předsudků vyhledávat motivy. O takovém člověku se řekne, že „vysílá havrany“. Něco z toho ještě doznívá v pověsti o Kyffhäuseru, kde se praví: Císař Rudovous vyslal havrany. - Tím však není míněno, že to udělal proto, aby získal zprávu z okolí, ale aby se v duších lidí dozvěděl, jestli může sám zasáhnout.

Člověk se musí učit rozumět, a to je ve vyšším smyslu to, čím je *trpělivost*. Kdo jízlivě a směle vychází z vlastního stanoviska, ten se ke schopnosti zření dostane zrovna tak málo jako ten, kdo v netrpělivém očekávání usiluje o úspěch. Představte si jen veškeré to úsilí vycházející ze samolibosti, veškerou tu zvědavost - to všechno uniká pryč, do prostoru, tak jako teplo parního kotle. Nesčetné síly se tím ztrácejí. Tohle musíte považovat za stěžejní pravidlo. Ve chvíli, kdy usilujete o uspokojení své zvědavosti, mrháte silami. Kdybyste si je ponechali, dokázali byste je proměnit ve vyšší poznatky. Když se vám jednou jedinkrát podaří nepodívat se na to, na co byste se rádi podívali, pak ušetříte sílu, sílu, která vám zůstane, o kterou nepřijdete. Stejně tak když zkrotíte své puzení někomu něco sdělit. Vždyť obyčejně tomu bývá tak, že když někdo něco řekne, musí to ostatní říci dál, aby z toho i ti další něco měli. Člověk by však neměl věci sdělovat kvůli tomu, aby mluvil, ale při každém slově by měl vyjadřovat to, co má být řečeno. Stane-li se to zásadou, rozvíjí se pozvolna schopnost vyššího zření. Taková je zkušenost těch, kdo zří. Kdo chce vždycky všechno sdělit, i když je to zcela nepodstatné, daleko to nedotáhne. Jen překonáváním tohoto puzení sdělovat nepodstatné a nevýznamné si uchováваме síly.

To jsou cesty, jimiž se lze v podstatě snadno ubírat, pokud se jimi ubírat chceme, kterými se však přesto ubírá velmi málo lidí, protože jsou považovány za bezvýznamné. Nezáleží však na nějakém zvláštním tréninku, ale na tom, aby se naše nitro v každodenním životě dále vzdělávalo. Tím člověk v zasvěcovacích školách vystoupil na druhý stupeň, na stupeň „zahaleného“ (skrytého).

Ti, kdo u každého slova prověřují, zda má být řečeno takto nebo jinak, kdo se ustavičným prověřováním odnaučili zraňovat, kdo kolem sebe rozestírají závoj a jakoby přes tento závoj mluví, to byli oni „zahalení“. Byli tak daleko, že sami sebe učinili tvůrcem své vlastní osobnosti a sami sebe prověřovali při každém pohybu rukou, při každém slově. Aniž by si toho někdo jiný všiml, mohl nejeden člověk takto projít prvním a druhým stupněm. Nesměl si však myslet: Nyní jsem na takovém stupni, že mohu pronikat

do duší druhých lidí, nyní také mohu něco říci. - Neboť ten, kdo chce něco říci, kdo chce být učitelem, kdo chce mít autoritativní význam, ten musí počkat, až dosáhne třetího stupně zasvěcení, stupně „bojovníka“.

Pro ně platilo to, co stojí o „bojovnicích“ ve druhé kapitole „Světla na cestu“. První kapitola je napsána pro každého; druhá kapitola je napsána pro ty, kdo chtějí poučovat druhé. V jistém smyslu je však napsána také pro všechny, neboť každý člověk má poučovat druhé. Jen ten, kdo dbá na tato pravidla, může doufat, že jeho slova dojdou náležitě odezvy. Žádný theosofický učitel by nikdy neměl vyslovit ani slovo, aniž by dbal zásady:

1. Ustup stranou v nadcházejícím boji, a i když bojuješ, nebuď ty sám bojovníkem.
2. Pátřej po bojovníkovi; nechej ho v sobě bojovat.
3. Očekávej jeho pokynu k boji; jím se říd'.

„Bojovníkem“ se nemůže stát nikdo, kdo bojuje sám za sebe, kdo neustoupí stranou. Největšími nepřáteli vyššího vnitřního vývoje jsou tedy zvědavost, samolibost, nepodstatná žvanivost - kde se mluví, jen aby se mluvilo, místo aby se vyčkalo, zda jsou slova nutná a lidé je chtějí slyšet - a konečně podléhání pokušení.

Pravý theosof a mystik se nevyhne tomu, aby k němu přistupovalo *pokušení*. Nechává je k sobě přistupovat jako kdokoli jiný, aby pak i přes pokušení následoval svůj vnitřní hlas. Jakmile se stane učitelem, musí ustoupit stranou. I tím nejmenším pokušením, kdyby mu podlehl, by se promrhávaly jeho síly, které by unikaly, tak jako teplo z parního kotle. Jestliže se mu ale podaří odolat těm nejmenším, nejbezvýznamnějším pokušením, uchová si tuto sílu pro sebe a ona pak přinese plody. Z toho, co se jinak ztrácí, můžeme, pokud si to pomocí uvedených prostředků uchováme, pokud to akumulujeme, pozvolna a zcela nepozorovaně získávat schopnost vnitřního zření.